

УДК 340.132.8; 342.086

Книш Віталій Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

У статті з позицій загальної теорії права та держави досліджено законодавство України, яке врегульовує особливості застосування конституційно-правової відповідальності. За результатами дослідження автором встановлено, що слід виділити два основні рівні юридичного визначення конституційно-правової відповідальності – конституційний та законодавчий. На конституційному рівні, у свою чергу, можна виділити загальний (абстрактний) та конкретно-юридичний рівень конституційно-правової відповідальності. На абстрактному рівні мова йде про відповідальність держави у частині суспільно-політичного, духовного (культурологічного), економічного, екологічного та оборонного аспектів. На конкретно-юридичному рівні визначається позитивна (перспективна) та негативна (ретроспективна) відповідальність парламенту, глави держави, уряду України, судів та суддів України, місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування. На законодавчому рівні юридичного визначення конституційно-правової відповідальності правове регулювання здійснюється на рівні окремих органічних законів, які, по-перше, основну увагу акцентують на негативній (ретроспективній) відповідальності, а по-друге – диференціюють колегіальну та індивідуальну конституційно-правову відповідальність конкретних суб'єктів державно-владних відносин.

Ключові слова: відповідальність, юридична відповідальність, конституційно-правова відповідальність, законодавство про конституційно-правову відповідальність, загальнотеоретичний аналіз конституційно-правової відповідальності.

Постановка проблеми. Питання конституційно-правової відповідальності суб'єктів державно-владних відносин набуло особливої актуальності після так званої «Революції Гідності» та породжених нею позитивних змін та подальших реформаційних процесів (а особливо – у контексті застосування механізму люстрації влади та підвищення відповідальності її представників).

Враховуючи сказане, слід зауважити, що наукове дослідження даного правового інституту лише у рамках традиційного (вузького) підходу з позицій виключно конституційного права, на нашу думку, буде малоефективним. Вважаємо, що лише з позицій загальної теорії права та держави можна забезпечити все сторонність та повноту дослідження інституту конституційно-правової відповідальності, а особливо – у частині її співвідношення з іншими видами соціальної та юридичної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що в юридичній науці існують різноманітні наукові напрями в питаннях теоретико-правового та конституційно-правового розуміння юридичної природи конституційно-правової відповідальності. Такі

наукові підходи можна об'єднати в чотири групи, зокрема: 1) науковий напрям, який базується на обґрунтуванні вузького розуміння конституційно-правової відповідальності, яке базується на визнанні лише ретроспективної (негативної) конституційно-правової відповідальності; 2) науковий напрям, за яким обґрунтовується широке розуміння конституційно-правової відповідальності, що передбачає поєднання ретроспективної (негативної) та перспективної (позитивної) відповідальності; 3) науковий напрям, який розмежовує ретроспективну (негативну) та перспективну (позитивну) відповідальність; 4) науковий напрям, який обґрунтовує як поєднання ретроспективної (негативної) та перспективної (позитивної) відповідальності, так і існування лише ретроспективної (негативної) відповідальності.

Внесок у розвиток вказаних напрямів, які стосуються проблематики конституційно-правової відповідальності суб'єктів державно-владних відносин, здійснили у своїх наукових дослідженнях К. Басін, В. Кафарський, І. Кресіна, В. Погорілко, В. Полевий, А. Червяцова, В. Шаповал та інші науковці.

Разом з тим, вказані дослідження стосувалися дослідження інституту конституційно-правової відповідальності з позицій науки конституційного права, а не з точки зору загальної теорії права та держави.

Постановка завдання. Тому, враховуючи сказане, метою даної статті є теоретико-правовий аналіз законодавства України про конституційно-правову відповідальність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання теоретико-правового аналізу законодавства України про конституційно-правову відповідальність слід розглядати, на нашу думку, через призму різних рівнів правового регулювання даного правового інституту. За юридичною силою можна виділити конституційний та законодавчий рівні юридичного визначення конституційно-правової відповідальності. Тому далі слід акцентувати увагу на дослідженні особливостей кожного з них.

Що стосується конституційного рівня правового регулювання в цілому та конституційно-правової відповідальності зокрема, то тут слід акцентувати увагу на тому, що Основний Закон України має найвищу юридичну силу, а отже – є основним нормативним актом, який визначає юридичні засади досліджуваного виду юридичної відповідальності. Тому, з позицій теоретико-правових засад далі слід визначити основні закономірності конституційно-правової відповідальності за чинною редакцією Конституції України.

Перш за все, слід акцентувати увагу на загальному (абстрактному) рівні регулювання суспільних відносин, пов'язаних із застосуванням конституційно-правової відповідальності. На даному рівні провідна роль належить конституційно-правовій відповідальності держави перед громадянами та громадянським суспільством за реалізацію своїх зобов'язань. Прикладом цього є ч. 2 ст. 3 Основного Закону України, за якою права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Прикладом конституційно-правової відповідальності держави перед народом в цілому та кожною особою зокрема, похідний характер держави по відношенню до народу України та громадян є також ч. 2 та ч. 3 ст. 5 Конституції України, згідно якої право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Ніхто не може узурпувати державну владу [1].

У даному випадку мова йде про широке розуміння конституційно-правової відповідальності держави, згідно якого мова йде як про відповідальність самої держави, так

і про відповідальність її посадових чи службових осіб, які потенційно здатні узурпувати державну владу.

Цитовані вище статті дають нам можливість констатувати наявність суспільно-політичного аспекту конституційно-правової відповідальності держави перед громадянським суспільством та окремими громадянами.

Разом з тим, слід також акцентувати увагу і на духовному (культурологічному) аспекті даного виду юридичної відповідальності. Відповідно до ч. 1 ст. 10 Основного Закону, держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України [1]. Відповідно до ст. ст. 11 та 12 Конституції, держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України, а також дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави [1].

Конституція України також детермінує економічний аспект конституційно-правової відповідальності держави перед українським суспільством та його громадянами. Згідно ч. 4 ст. 13 Основного Закону України, держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Відповідно до ст. 14 Конституції, земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1].

Отже, економічний аспект конституційно-правової відповідальності держави передбачає її відповідальність за розвиток економіки, гарантування права власності та за охорону земель України.

Слід також звернути увагу на екологічний аспект конституційно-правової відповідальності держави, який детермінований у ст. 16 Конституції України. Даною статтею визначено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [1].

Оборонний (безпековий) елемент конституційно-правової відповідальності Української держави детермінований у ч. 1 ст. 17 Основного Закону України, яка встановила, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [1]. У даному випадку мова йде не стільки про односторонній аспект такої відповідальності з боку держави, скільки про взаємовідповідальність держави і народу в цій сфері.

На рівні конституційно-правового регулювання досліджуваного виду юридичної відповідальності є так званий конкретно-юридичний рівень, на якому визначено конституційно-правову відповідальність державних органів різних гілок влади. На даному рівні слід, у першу чергу, акцентувати увагу на відповідальності парламенту – Верховної Ради України. Зокрема, негативна (ретроспективна) відповідальність українського парламенту детермінована у ч. 2 та ч. 3 ст. 90 Конституції України, за якою Президент України має право достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо: 1) протягом одного місяця у Верховній Раді України не сформовано коаліцію депутатських фракцій відповідно до статті 83 цієї Конституції; 2) протягом шістдесяти днів після відставки Кабінету Міністрів України не сформовано персональний склад Кабінету Міністрів України; 3) протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися. Рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради

України приймається Президентом України після консультацій з Головою Верховної Ради України, його заступниками та головами депутатських фракцій у Верховній Раді України [1].

Конституція також передбачає негативну (ретроспективну) відповідальність Президента України. Відповідно до ст. 111 Основного Закону України, Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину. При цьому, питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України. Для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі. Висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України. За наявності підстав Верховна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України. Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину [1].

Конституційний рівень регулювання досліджуваного виду відповідальності стосується і Кабінету Міністрів України як вищого органу виконавчої влади України. Позитивна (перспективна) відповідальність Кабінету Міністрів України визначається у ч. 2 ст. 113 Конституції України, де передбачено, що Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України [1].

Отже, позитивна (перспективна) відповідальність Кабінету Міністрів України носить дуалістичний характер. З одного боку – це відповідальність перед Президентом України, а з іншого – підконтрольність та підзвітність парламенту України.

Що ж стосується негативної (ретроспективної) конституційно-правової відповідальності Кабінету Міністрів України, то відповідно до ст. 87 Конституції України, Верховна Рада України за пропозицією Президента України або не менш як однієї третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Разом з тим, вказане положення носить доволі обмежений характер, оскільки питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України більше одного разу протягом однієї чергової сесії, а також протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України або протягом останньої сесії Верховної Ради України [1].

Своя специфіка притаманна конституційно-правовій відповідальності місцевих державних адміністрацій та їх голів. Позитивна (перспективна) відповідальність місцевих державних адміністрацій та голів впливає зі змісту ч. 5 – 7 ст. 119 Конституції України. Суть її зводиться до наступного: 1) голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня; 2) місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні радам у частині повноважень,

делегованих їм відповідними районними чи обласними радами; 3) місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня [1].

Отже, позитивна конституційно-правова відповідальність місцевих державних адміністрацій та їх голів носить потрійний характер – перед главою держави, перед урядом України та перед місцевими радами відповідного рівня.

Що ж стосується негативної конституційно-правової відповідальності місцевих державних адміністрацій, то вона детермінована у ч. 8 – 10 ст. 119 Основного Закону України і виявляється у наступному: 1) рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня; 2) обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Президент України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь. Якщо ж недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Президент України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації [1].

Що стосується конституційно-правової відповідальності судів України та суддів, то позитивна їх відповідальність впливає зі змісту ст. 124, яка визначає загальні завдання і функції судової системи, включаючи і суди загальної юрисдикції. Відповідно до даної статті, правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції [1].

Разом з тим, у нормах Конституції України також закріплено негативну (ретроспективну) конституційно-правову відповідальність суддів у чистому вигляді (без поєднання з іншими видами відповідальності). Зокрема, ст. 128 Основного Закону встановлює два основні способи формування кадрового складу судів загальної юрисдикції, які одночасно є для суддів етапами здійснення своєї професійної діяльності:

1) перше призначення на посаду професійного судді, яке здійснюється Президентом України строком на п'ять років; 2) всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, надалі обираються Верховною Радою України безстроково [1] (включаючи і тих суддів, 5-річний термін яких після першого призначення Президентом України вже завершився або підходить до завершення).

У даному випадку конституційно-правова відповідальність суддів у чистому вигляді може проявитись у тому, що по закінченні 5-річного строку першого призначення вони можуть і не бути обраними Верховною Радою України безстроково (незалежно від наявності чи відсутності фактів їх притягнення до інших видів юридичної відповідальності).

Слід також зауважити, що саме ж безстрокове обрання суддів парламентом має певні недоліки. По-перше, безстроковість їх повноважень сприяє утвердженню відчуття безкарності та сприяє свавіллю при здійсненні правосуддя, а по-друге – з метою забезпечення реальної відповідальності суддів (в т. ч. й конституційно-правової відповідальності) перед народом України як єдиним джерелом влади вбачається за доцільне запровадити формування суддівського корпусу за допомогою виборів.

Свою специфіку має також конституційно-правова відповідальність органів місцевого самоврядування України. Їх позитивна конституційно-правова відповідальність впливає зі ст. 7 Конституції України, відповідно до якої в Україні визнається і гарантується

місцеве самоврядування [1]. При цьому таке визнання і гарантування свідчить не лише про наявність окремого самоврядного інституту громадянського суспільства, а й про наявність у нього певної компетенції та відповідальності за реалізацію своїх повноважень.

Якщо вести мову про конституційне закріплення негативної конституційно-правової відповідальності, то тут слід зауважити, що така відповідальність одноосібних та колегіальних органів місцевого самоврядування може також тісно переплітатись. Прикладом цього є ч. 1 ст. 141 Конституції України, за якою припинення повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради має наслідком припинення повноважень депутатів відповідної ради [1].

Отже припинення повноважень колегіальних суб'єктів (місцевих рад) тягне за собою припинення на конституційних засадах повноважень одноосібних суб'єктів (депутатів відповідних місцевих рад).

Далі слід звернути увагу на законодавчий рівень визначення конституційно-правової відповідальності суб'єктів державно-владних відносин. Одним з таких суб'єктів є народні депутати України. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про статус народного депутата України», у своїй діяльності народний депутат повинен дотримуватися загально визначених норм моралі; завжди зберігати власну гідність, поважати честь і гідність інших народних депутатів, службових та посадових осіб і громадян; утримуватись від дій, заяв та вчинків, що компрометують його самого, виборців, Верховну Раду України, державу. Неприпустимим є використання народним депутатом свого депутатського мандата всупереч загально визначеним нормам моралі, правам і свободам людини і громадянина, законним інтересам суспільства і держави. Народний депутат не повинен використовувати депутатський мандат в особистих, зокрема корисливих, цілях. [2]. Тут мова йде про позитивну конституційно-правову відповідальність вказаного суб'єкта державно-владних відносин.

Далі, у ч. 2 ст. 5 даного Закону визначено негативну конституційно-правову відповідальність народного депутата України. Зокрема, у разі невиконання вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності повноваження народного депутата припиняються достроково на підставі закону за рішенням суду. При цьому, комітет, до компетенції якого входять питання депутатської етики, розглядає відповідні матеріали і подає висновок Голові Верховної Ради України, який у десятиденний строк звертається до суду або повертає матеріали комітету з обґрунтуванням відмови у зверненні до суду. За дорученням Голови Верховної Ради України до суду з питання дострокового припинення повноважень народного депутата також може звернутися Перший заступник чи заступник Голови Верховної Ради України.

Комітет, до компетенції якого входять питання депутатської етики, у разі повернення Головою Верховної Ради України матеріалів з обґрунтуванням відмови у зверненні до суду розглядає їх і у випадку незгоди з ними вносить пропозицію про розгляд цього питання на засіданні Верховної Ради України.

За рішенням Верховної Ради України Голова Верховної Ради України зобов'язаний звернутися до суду для вирішення питання про дострокове припинення повноважень такого народного депутата. Верховна Рада України своїм рішенням також може зобов'язати звернутися до суду з питання про дострокове припинення повноважень народного депутата Першого заступника чи заступника Голови Верховної Ради України [2].

На законодавчому рівні також регламентовано конституційно-правову відповідальність Кабінету Міністрів України. Зокрема, ч. 3 ст. 1 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» у частині позитивної (перспективної) відповідальності уряду дублює положення Конституції України про те, що Кабінет Міністрів України

відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією України [3].

Разом з тим, конкретизуючий характер мають положення про негативну (ретроспективну) відповідальність Кабінету Міністрів України. Зокрема, відповідно до ст. 14 даного Закону, уряд України може бути відправлений у відставку Верховною Радою України. Зокрема, Верховна Рада України за пропозицією Президента України або не менш як третини від її конституційного складу може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України. Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не пізніше ніж через десять днів після внесення пропозиції розглядається на пленарному засіданні Верховної Ради України, на яке запрошуються всі члени Кабінету Міністрів України. У разі розгляду питання про відповідальність Кабінету Міністрів України за пропозицією Президента України у пленарному засіданні Верховної Ради України бере участь Президент України. Резолюція недовіри Кабінету Міністрів України вважається прийнятою, якщо за це проголосувала більшість від конституційного складу Верховної Ради України. Прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України має наслідком відставку Кабінету Міністрів України. Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України більше ніж один раз протягом чергової сесії, а також протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України або протягом останньої сесії Верховної Ради України [3].

Отже, у даному випадку має місце питання колегіальної конституційно-правової відповідальності уряду України.

Разом з тим, ст. 18 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» визначає можливість застосування індивідуальної конституційно-правової відповідальності до членів уряду. Зокрема, член Кабінету Міністрів України (крім Прем'єр-міністра України) може бути звільнений з посади Верховною Радою України: 1) шляхом прийняття відставки члена Кабінету Міністрів України за поданою ним заявою про відставку; 2) за поданням Прем'єр-міністра України (стосовно Міністра закордонних справ України та Міністра оборони України таке подання вноситься за згодою Президента України); 3) за поданням Президента України - Міністра закордонних справ України та Міністра оборони України; 4) за власною ініціативою. При цьому, рішення Верховної Ради України про звільнення з посади члена Кабінету Міністрів України приймається у формі постанови Верховної Ради України. Член Кабінету Міністрів України звільняється з посади з дня прийняття відповідного рішення Верховною Радою України [3].

На законодавчому рівні також конкретизовано конституційно-правову відповідальність судів та суддів України. Відповідно до ст. 23 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», суддя місцевого суду здійснює судочинство в порядку, встановленому процесуальним законом, а також інші повноваження, визначені законом. У ст. 54 даного Закону чітко визначено вимоги, що ставляться до судді. Зокрема, перебування на посаді судді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Суддя не має права поєднувати свою діяльність з підприємницькою або адвокатською діяльністю, будь-якою іншою оплачуваною роботою (крім викладацької, наукової і творчої діяльності), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку. Суддя не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках [4].

Порушення вищевказаних вимог може стати підставою для застосування негативної конституційно-правової та дисциплінарної відповідальності.

Разом з тим, ч. 7 ст. 56 вищевказаного Закону встановлює обов'язки суддів. Виходячи з її змісту, суддя зобов'язаний: 1) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства; 2) дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та неупередженості суддів; 3) подавати декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді; 4) виявляти повагу до учасників процесу; 5) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання; 6) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції; 7) подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 8) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду; 9) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання; 10) підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, що можуть мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді [4].

Якщо вищевказані положення становлять основу формування позитивної (перспективної) конституційно-правової відповідальності суддів при здійсненні ними судочинства, то, крім цього, існує низка законодавчих положень, які формують засади негативної (ретроспективної) їх відповідальності. Зокрема, порушення суддею вимог щодо несумісності деталізується у ст. 41 Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Згідно даної статті, за результатами розгляду справи щодо несумісності Вища рада правосуддя може ухвалити рішення: 1) про визнання порушення суддею вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом і звільнення його з посади; 2) про визнання порушення прокурором вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом і внесення в установленому порядку подання про звільнення його з посади; 3) про визнання відсутності порушень суддею або прокурором вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом. При цьому, рішення у справі щодо несумісності ухвалюється більшістю голосів членів Вищої ради правосуддя, які беруть участь у засіданні. Член Вищої ради правосуддя, визначений доповідачем у справі, не бере участі у голосуванні [5].

Отже, у даному випадку мова йде не лише про існування конституційно-правової відповідальності, а скоріше про її поєднання з дисциплінарною та моральною відповідальністю.

На законодавчому рівні також деталізовано конституційно-правову відповідальність органів місцевого самоврядування в Україні. У змісті Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» можна виділити наступні групи норм у цій сфері:

1) норми, які визначають конституційно-правову відповідальність колегіальних органів місцевого самоврядування. До даної групи норм належать норми ч. 14 ст. 47 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» про відповідальність постійних комісій місцевих рад (постійні комісії є підзвітними раді та відповідальними перед нею); ч. 4 ст. 48 даного Закону про відповідальність тимчасових контрольних комісій місцевих рад

(повноваження тимчасової контрольної комісії ради припиняються з моменту прийняття радою остаточного рішення щодо результатів роботи цієї комісії, а також у разі припинення повноважень ради, яка створила цю комісію) [6] тощо;

2) норми, які визначають конституційно-правову відповідальність одноосібних органів місцевого самоврядування. До цієї групи норм належать ч. 5 ст. 49 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» про відповідальність депутатів місцевих рад (зокрема, у разі пропуску депутатом протягом року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, невиконання ним без поважних причин рішень і доручень ради та її органів відповідна рада може звернутися до виборців з пропозицією про відкликання такого депутата у встановленому законом порядку); ч. 5 ст. 50 цього Закону (повноваження секретаря сільської, селищної, міської ради можуть бути достроково припинені за рішенням відповідної ради); ч. 3 і ч. 4 ст. 56 цитованого Закону, де визначено відповідальність заступників голів місцевих рад (зокрема, повноваження заступника голови районної у місті, районної ради, першого заступника, заступника голови обласної ради можуть бути достроково припинені без припинення повноважень депутата відповідної ради за рішенням відповідної ради, що приймається шляхом таємного голосування. Питання про дострокове припинення їх повноважень може бути внесено на розгляд відповідної ради на вимогу не менш як третини депутатів від загального складу ради або голови ради. Повноваження заступника голови районної у місті, районної ради, першого заступника, заступника голови обласної ради можуть також бути достроково припинені без припинення повноважень депутата відповідної ради в разі: 1) звернення з особистою заявою до відповідної ради про складення ним повноважень заступника (першого заступника) голови ради; 2) порушення ним вимог щодо обмеження сумісності його діяльності з іншою роботою (діяльністю), встановлених законом. Зазначені повноваження заступника (першого заступника) голови ради припиняються з дня прийняття відповідною радою рішення, яким береться до відома зазначений факт); ч. 4 і ч. 5 ст. 55 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», де визначено конституційно-правову відповідальність голови районної, обласної, районної у місті ради (зокрема, у своїй діяльності голова ради є підзвітним раді та може бути звільнений з посади радою, якщо за його звільнення проголосувало не менш як дві третини депутатів від загального складу ради шляхом таємного голосування. Питання про звільнення голови ради може бути внесено на розгляд ради на вимогу не менш як третини депутатів від загального складу ради. Звільнення особи з посади голови ради не має наслідком припинення нею повноважень депутата цієї ради. Повноваження голови районної, обласної, районної у місті ради також вважаються достроково припиненими без припинення повноважень депутата ради в разі: 1) звернення з особистою заявою до відповідної ради про складення ним повноважень голови ради; 2) порушення ним вимог щодо обмеження сумісності його діяльності з іншою роботою (діяльністю), встановлених законом. Зазначені повноваження голови районної, обласної, районної у місті ради припиняються, а відповідна особа звільняється з посади голови ради з дня прийняття відповідною радою рішення, яким береться до відома зазначений факт) [6].

Висновки. Таким чином, за результатами дослідження можна зробити наступні висновки:

1) слід виділити два основні рівні юридичного визначення конституційно-правової відповідальності – конституційний та законодавчий;

2) на конституційному рівні, у свою чергу, можна виділити загальний (абстрактний) та конкретно-юридичний рівень конституційно-правової відповідальності. На абстрактному рівні мова йде про відповідальність держави у суспільно-політичному, духовному (культурологічному), економічному, екологічному та оборонному

(безпековому) елементах держави перед народом України та громадянами держави. На конкретно-юридичному рівні визначається позитивна (перспективна) та негативна (ретроспективна) відповідальність парламенту, глави держави, уряду України, судів та суддів України, місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

3) на законодавчому рівні юридичного визначення конституційно-правової відповідальності правове регулювання здійснюється на рівні окремих органічних законів, які, по-перше, основну увагу акцентують на негативній (ретроспективній) відповідальності, а по-друге – диференціюють колегіальну та індивідуальну конституційно-правову відповідальність конкретних суб'єктів державно-владних відносин.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 року з наступними змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 р. № 2790-ХІІ з наступними змінами і доповненнями станом на 01.01.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>.
3. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII з наступними змінами і доповненнями станом на 25.03.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-18/>.
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII з наступними змінами і доповненнями станом на 05.01.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/>.
5. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII з наступними змінами і доповненнями станом на 21.12.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-19/>.
6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР з наступними змінами і доповненнями станом на 04.06.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.

Книги В. В. Теоретико-правовий анализ законодательства Украины о конституционно-правовой ответственности

В статье с позиций общей теории права и государства исследовано законодательство Украины, которое регулирует особенности применения конституционно-правовой ответственности. По результатам исследования автором установлено, что следует выделить два основных уровня юридического определения конституционно-правовой ответственности – конституционный и законодательный. На конституционном уровне, в свою очередь, можно выделить общий (абстрактный) и конкретно-юридический уровень конституционно-правовой ответственности. На абстрактном уровне речь идет об ответственности государства в части общественно-политического, духовного (культурологического), экономического, экологического и оборонного аспектов. На конкретно-юридическом уровне определяется положительная (перспективная) и отрицательная (ретроспективная) ответственность парламента, главы государства, правительства Украины, судов и судей Украины, местных органов государственной власти и органов местного самоуправления. На законодательном уровне юридического определения конституционно-правовой ответственности правовое регулирование осуществляется на уровне отдельных органических законов, которые, во-первых, основное внимание акцентируют на отрицательной (ретроспективной)

ответственности, а во-вторых – дифференцируют коллегиальную и индивидуальную конституционно-правовую ответственность конкретных субъектов государственно-властных отношений.

Ключевые слова: ответственность, юридическая ответственность, конституционно-правовая ответственность, законодательство о конституционно-правовой ответственности, общетеоретический анализ конституционно-правовой ответственности.

Knysh V. V. Theoretical and legal analysis of the legislation of Ukraine on constitutional and legal responsibility

In the article, from the standpoint of the general theory of law and the state, Ukrainian legislation has been studied, which regulates the specifics of the application of constitutional and legal responsibility. According to the results of the research, the author established that two main levels of legal definition of constitutional and legal responsibility - constitutional and legislative – should be singled out. At the constitutional level, in turn, it is possible to single out a general (abstract) and specific legal level of constitutional and legal responsibility. At the abstract level, it is about the responsibility of the state in terms of socio-political, spiritual (cultural), economic, environmental and defence aspects. The positive (prospective) and negative (retrospective) responsibility of the parliament, the head of state, the government of Ukraine, the courts and judges of Ukraine, local government bodies and local self-government bodies is determined at a specific legal level. At the legislative level of legal definition of constitutional and legal responsibility, legal regulation is carried out at the level of individual organic laws, which, firstly, focus on negative (retrospective) responsibility, and secondly – differentiate the collegial and individual constitutional and legal responsibility of specific subjects of the state –power relations.

Key words: responsibility, legal responsibility, constitutional and legal responsibility, legislation on constitutional and legal responsibility, general theoretical analysis of constitutional and legal responsibility.

Надійшла до редакції 22 березня 2017 р.

